

By og land i transkulturasjon

Per Otnes

Such car-environments or non-places are
neither urban nor rural... They represent the victory
of liquidity over the urban.
Sheller and Urry 2000

Mange har kritisert tanken om en samfunnets, ja liketil en naturens utvikling, for min egen del, se *Other-Wise* 1997, kap. 1. Kan vi egentlig vite sikkert at summen av all endring i samfunnet og naturen, at slike prosesser må gå fra det lavere til det høyere, fra det enkle til det mer kompliserte? Jeg har tvilt og tviler fortsatt. Men for dem som tror på 'utviklingen', er nok historien om urbaniseringen et eksempel. Fra landliv til byliv, fra småby til storby og til metropoler og konurbasjoner, det må da stå som et utvilsomt tilfelle av historisk framgang og differensiering, av økende kompliserte som mestres igjen og igjen? At pionerer som Lewis Mumford markerer skepsis svekker neppe utviklingstroen på dette felt.

I Norge har kolleger som Aspen og Pløger markert forskningsbasert tilslutning til lignende tanker, om bylivet som framtid, fornyelse, frihet og utfoldelse. De kombinerer dette med en kritikk av en norsk samfunnsvitenskapelig tradisjon som fokuserer på utkanten, på småstedene som bylivets motstykke, og som har funnet forskningsmessig grunnlag for å prise levestilen på slike steder, stikkord Ottar Brox.

Hva for stilling vi nå tar til en slik konflikt må vi kunne enes om at byer og byliv som hegemonisk sosial struktur kom seint til Norge, ja kanskje at de ennå ikke er fullstendig dominerende, bare i relativt klar økning de siste to-tre tiår. Her spør vi om det ikke fins motprosesser, utfordringer til bylivets hegemoni, tegn til at det ikke-bymessige liv tilpasser, overtar eller endog undergraver byenes fordring på hegemoni. Den kubanske etnolog-klassikeren Fernando Ortiz formet i sin tid begrepet *transkulturasjon*, med tilslutning fra Malinowski, se *Contrapunto Cubano del Tabaco y el Azúcar*, 1940. I kontrast til akkulturasjon som betegner

enssidig kulturell påvirkning med en part som dominerende, står transkulturasjon for en mer jevnbyrdig og gjensidig utveksling av kulturtrekk. Kanskje er det dette som passer best på forholdet by-land i Norge idag.

Men hva er nå egentlig det bymessige? Bysosiologer, bygeografer, urbanister og andre kjennere har krangla i alle år om hvordan man skal definere en by, hva som er 'byens essens'. "Urbanisme er en livsform", skrev Louis Wirth for snart 70 år siden. Hans by er *size, density and heterogeneity*, og som konsekvens utstrakt anonymitet. 30 år seinere utpekte den unge Manuel Castells lønnsarbeidernes spontane organisering omkring krav om bedret 'kollektivt konsum' som bylivets essens. Og for mindre enn ti år siden skrev Dag Østerberg at forestillingen om Oslo som en by er en forestilling, "ja en vrangforestilling det gjelder å kvitte seg med" i en omstridt men viktig bok, *Arkitektur og sosiologi i Oslo*. Han tar til orde for å se byens og landets livsformer som bygd på ulike grader av sosiomateriell fortetning. By og land er en gradsforskjell, ikke en dikotomi, og dessuten en sterkt redusert forskjell i seinere år.

Dette essayet tar sikte på å bestyrke den Østerbergske fortetningsteori fra motsatt side, gjennom å drøfte noen inntrykk fra samtidas ikke bymessige liv. Hvordan ser de sosiomaterielle fortetninger av idag ut fra den mindre tette siden sett?

Jeg skal ikke ta opp flere definisjonsforslag, men begynne med en anekdote: For ganske lenge siden bodde jeg til leie hos en NATO-flyger, heldigvis ikke av den krigerske sorten. Han fløy Hercules, disse svære firemotors transportflyene som kan frakte alt mulig fra tanks og raketter til barnemat og medisiner – og tropper, naturligvis. Så var det engang han hadde vært på kurs for å lære mer om flytypen at han kom tilbake og sa: 'Det er så mange forskjellige systemer i et så stort fly, det er ingen som kan ha full oversikt over alle'. Det er en passe metafor for storbyen, det, den er så full av ulike slags systemer at ingen har full oversikt. Nå var det jo tekniske systemer flygeren hadde i tankene, en nærmest strukturalistisk tankegang. Det er ingen mangel på tekniske systemer i store byer heller, ja, noen har villet definere dem ut fra tetthet og typer av slike: 'de får aldri T-bane i Moss, eller i Stamsund.

Det er mulig flygeryrket disponerer særlig for strukturalistisk tankegang. Men vi er verken flygere eller strukturalister. Vi har det kultursosiologiske perspektivet, og da blir storbyene noe annet og langt mer. Kulturelt sett kan vi forslagsvis se byen som et sett av *itinéraires* - ruter, stier eller løyper. Middagspressa skrev en tid mye om 'lysløypa', festenes vei gjennom byen. Min påstand er at det ikke finnes en, men mange lysløyper. Hver livsfase, hver livsstil finner sine, noen av dem kryssende, men ganske mange parallelle slik at de ulike deltakerne vet lite eller intet om hverandre. Og det fins skyggeløyper og nattløyper, like til under-

verdner. Og bevarer, det motsatte også – 'oververdner', representative offentligheter der små og store kjendiser kan vise seg fram for dyrkelse eller avstandstaken. Og med virkning på lengre sikt har byen selvsagt også grunneiere, entreprenører, politikere, planleggere osv. som strides om hvordan løypenes materielle basis skal være, nå og i framtida. Tilsiktet eller ikke, noen løyper fjernes, andre beholdes og atter andre nydannes. *La forme d'une ville change, hélas, plus vite que le cœur d'un mortel*, sa Baudelaire. Utmerket poesi, men en overdrivelse som beskrivelse betraktet. Byens materiell endres og nydannes, men på lang sikt: plan- og byggeprosesser tar som regel betydelig lengre tid enn skiftende menneskelige følelser. Løype-, mote- eller livsfase-skift derimot kan stundom gå meget raskt, ikke ulikt forelskelser som kommer og går.

Rent kvantitativt dominerer nok rutine-løypene, 'tralten', arbeidsvandringene morgen og kveld i trengselen på motorvei, tog, trikk, buss og bane, 'den ene dag den annen lik' ad infinitum. Liketil flytrafikken kjenner idag slik trengsel, riktignok sjelden på daglig basis. Å fly er blitt trivielt og for så vidt ikke lenger 'moderne'. Men historisk sett er slike vandringer nye fenomener. 'Rushtid' fantes omtrent ikke f.eks. i Trondheim for 150 år siden, for bosted og arbeidssted var i liten grad adskilt.

Men tilbake til den korte sikt følger det da at storbyen er noe helt forskjellig for forskjellige slags brukere. Unge, uavhengige mennesker er kanskje særlig tiltrukket av byenes mangfoldige fritidstilbud – konserter, utstillinger, serveringssteder, butikker, små og store møteplasser – anonymiteten, det spennende ved det å kunne møte stadig nye fremmede og gjøre nye bekjentskaper. Her i Oslo har Erling Fossen, og som nevnt Aspen og Pløger, gjort vesen av dette, 'det dionysiske' ved bylivet som en verdi verdt forsvar og dyrking. Internasjonalt står Michel Mafessoli for noe lignende.

Nå skal det for all del være lov å gjøre sosiologi ut av sine fritidssysler for dem som vil det, det å analysere et begrenset sett av 'løyper' og deres brukere, selv om andre ville si at denne siden av bylivet kanskje er mer livsfase enn by aleine. For byen er som sagt forskjellig for forskjellige slags brukere. Metonymisk sett er det ikke alle som våger seg inn på *Bagatelle*, og enda mindre på *Tour d'Argent* eller *Lipp* i Paris. Det er noe få liker å tenke på, at det fins steder, miljøer der 'sånne som oss' kommer til kort og vil føle oss utilpass. Vi finner oss omskrivinger, 'det passer ikke for oss', for å si det med Bourdieu, eller vi legger vekten på 'hvor godt vi trives' i våre egne, faste løyper, selv om mange ganske fort blir ganske så kjedelige. Cheers!

I Frankrike har de uttrykket 'tout Paris', 'hele Paris', alle de som syns de teller – og som de andre er enige i teller – der i byen. I Trondheim der jeg vokste opp hørte man stundom uttrykket 'byens upper ten' – de som var vant til å tenke på

seg selv som betydningsfulle i en eller annen forstand. Selv i en metropol som Paris utgjør disse sannsynligvis en nokså overskuelig mengde, for det bygger på at de ikke er flere enn at mange vil vite om hverandre, med aktelse, på lik fot eller knurrende, med en viss ringeakt. Noe tilsvarende i mindre målestokk kan man se i Oslo, f.eks. i sosietetsspaltene til *Se og Hør*, eller på teaterpremierer, utstillingsåpninger, og mer eksklusivt, ambassademottakelser o.l. Det er interessant å merke seg at i slike sirkler blir det karakteristisk anonyme ved bylivet (jfr. Wirth) svekket eller borte – 'alle kjenner alle', iallfall litt. Kommer man på riktig høyt kjendisnivå forsvinner det kanskje helt: er man Woody Allen er man like kjent nesten uansett hvor man ferdes. Sikkert fint det, ganske ofte, men ganske brysomt også – og ganske ikke-urbant, hvis det er anonymiteten det kommer an på.

Når jeg ferdes rundt i Oslo på trikk, buss og bane, på fortauer og plasser, butikker og serveringssteder, synes jeg nok at jeg ser tegn til at urbaniteten ikke bare er lyst, utfoldelse og behag. I det hele tatt, det å øve seg i å ha øyne og sanser med seg i daglig byliv, det er en viktig oppgave for en vordende sosiolog. Jeg har hørt si at Richard Sennett som gjest ved *London School of Economics* skal ha basert hele sin undervisning på dette, sende ut eller hente inn inntrykk fra ulike bystrøk og deres brukere, fra studenter, og fra seg selv. Noe lignende kunne gjerne prøves også i Oslo.

Ett av mine inntrykk særlig fra det flyktigste bylivet, i kollektivtransport og på plasser og fortau er en *gjennomgripende rastløshet*, en rastløshet som kanskje røper en slags misnøye. Det er ikke *nok* å ha tilhold i byen – byen aleine blir for lite. Det gjelder å *være på rett sted, til rett tid, sammen med rette, ønskede andre*. Og inntil så skjer, sitter vi der og plukker på mobiltelefonene våre, eller vi har discman, mp3 e.l. 'på øret', eller mer tradisjonelt, vi begraver oss i en bok, avis, eller et blad. Bylivet har sine ulidelige sider hvor det bare gjelder å holde ut – for noen da, for min del syns jeg det ofte er ganske underholdende og lærerikt f.eks. å kjøre trikk, 'nesten et lite feltarbeid hver gang'. SMS-meldinger og mobil samtaler er interaktive, de ikke bare døyver bylivets tyngsler, de gir kontakt med andre, – 'rette andre' som regel. SMSene gjør det til og med anonymt, omkringstående kan ikke se eller høre hva for meldinger vi får eller sender, motsatt mobiltelefonene.

Bildet av flanøren eller flanøsen framstår som noe av en *avviker* – for for oss andre gjelder det som regel å demonstrere målrettethet, vi *skal* noe, vi har alltid noe fore, 'gyldig grunn'. Jeg husker studiekameraten fra sekstitallet som sa, bare halvt i spøk, at student, det var noe man var for å ha et påskudd for å vise seg på Karl Johan i arbeidstiden. Likedan universitetskollegaen som jeg gikk på – i arbeidstiden – i Nasjonalgalleriet, foran Solbergs *Vinternatt*. Han sa med et lite vellykket forsøk på å skjule at han var pinlig berørt: 'Ja, jeg kommer rett fra tann-

legen, jeg'. Legitim inspirasjon, i arbeidstiden, er noe man sniker seg til, må unnskyldte og gjøre kortest mulig.

Jeg tror ikke jeg gjetter feil i at de hyppigste mobilmeldingene er 'hvor er du, hvor er dere nå?'. Jakten på rette steder og personer er overhending viktig, særlig da i livets for mange etter hvert langtrukne eller gjentatte søkefaser.

Men dette med anonymiteten, den er ikke lenger noe spesifikt for store byer og u-kjendislivene. Mye tyder på at skillene mellom by og landsbygd er blitt mer utydelige, mer av en grads- enn en artsforskjell. Dag Østerberg gjør som nevnt et poeng av dette, at skillet by-land er "en vrangforestilling det gjelder å kvitte seg med". Geografer som Berg og Lysgård har gitt lignende analyser i tidsskriftet *Plan*. Noen blir provosert av å høre slikt, som om det ikke var mulig å se forskjell på by og land lenger. Men det er selvsagt ikke det Østerberg mener. Det er på begrepsmessig plan skillet er svekket, kanskje borte. På et spontant plan er det fortsatt meget enkelt å se forskjell. Som en nordnorsk bekjent sa, 'stort sted, hus på bægge sida av veien'. Og det er jo det, tett nok med høye nok hus, fravær av landbruk og tynt med parker, det er kjennetegn bare byer har, nå som før.

Men kultursosiologisk sett er det noe annet som gjelder. Vi nevnte Louis Wirth og storbyen som størrelse, tetthet og forskjelligartethet. anonymitet, annerledeshet og fremmedhet. "A world of strangers", som en nyere pioner, Lynn Lofland sa.

Dette er ment å gjelde eksplisitt bare for storbyer. For det fins neppe noe så lite anonymt som småbyen – *Main Street*. Tenk på Prousts fortellers tante, som sitter ved sitt vindu mot gata og morer seg med å gjette – som regel helt riktig – hva alle som viser seg har fore. Det eneste som forvirrer og opprører henne, er når det en ytterst sjelden gang viser seg en totalt fremmed 'her i vårt Combray'. Lignende mer samtidige prosesser beskrives av Cato Wadel, f.eks. hvordan to småbyboere som treffes må si noen ord til unnskyldning for ikke å slå av en prat, hvis de for en gangs skyld skulle ha det veldig travelt. Og en ubehagelig side av å vokse opp i småbyen Trondheim (30 000 i 1950), var noe lignende: Nesten uansett hvor du kom og hva du gjorde, var det noen der som visste 'hvem du var' (familiebakgrunn, renommé) uten at du selv visste at de visste. I småbyen er 'privatlivets fred' mye av en illusjon, med mindre man fører et helt konvensjonelt privatliv – og da er det jo lett å gjette seg til; det private blir konvensjon, ikke hegn. "Bakeren baker kaker og skomakeren lager sko, og alle spiser middag klokka to" i Egners Kardemomme by. Det blir ingen rushtid, intet gateliv av turen til skomakeren en gang hvert halvår, og til bakeren kanskje et par ganger i uka.

Men i dag, hvor finner vi anonymiteten? I store byer selvsagt, dog mest for dem som våger seg på tvers av faste løyper og samlingssteder – kall det f.eks. *track hopping*.

Samtidig er det store forandringer på gang i spredtbygde strøk, 'på landsbygda'. I våre dager fins det neppe noe så anonymt som en landevei med gjennomgangstrafikk. Jeg er nettopp tilbake fra årets hyttetur hvor vi sitter og ser ned på en vei som har blitt 'forfremmet til herligheten' – den kalles de siste årene E 39. Stykkevis er denne veien ennå så smal at ikke ei ku engang kan snu på den (litt stor ku da, ned til 3,2 meters veibredde). Men uansett, opphøyet ble den nå og trafikken øker. På hytta kan vi da sitte og legge merke til trafikken når været er dårlig og det er lite annet å gjøre. Hvis det er et kjent kjøretøy for hvert femtiende, er det toppen, kanskje hvert hundrede eller mer er nærmere sannheten. Og de fastboende kjenner heller ikke stort flere.

Det er noe flyktig med moderne landeveier og det store antallet anonyme store og små kjøretøyer. De nærboende merker det på flere måter: Biltyverier og innbrudd som for noen år tilbake var nesten ukjent er nå langt fra uvanlig, ja, det forekommer innbrudds**ølger**, altså organisert kriminalitet utført av fremmede. Og stoffdistribusjonen har kommet dit, mindre regelmessig kanskje, men også mindre synlig enn i byene. Bygde-Norge vrimler av tomme hus og uthus som kan leies eller lånes eller okkuperes i hemmelighet, til all slags legal og illegal bruk, jfr. det såkalte NOKAS-ranet som skal ha blitt forberedt bl.a. i en avsides tom låve. Vår hyttekommune på vel 1600 innbyggere har hatt sitt første stoffbrukerdødsfall.

Endringen akkurat her har nok kommet uvanlig raskt. For ca. 35 år siden var her ikke veisamband, bare ferger, lokale veier, mest veistubber som endte blindt. Og for bare elleve år siden fikk de ei bru som sparte gjennomgangstrafikken for en omvei på et par mil inn en liten blindtarm av en fjord hvor veien er smal og svingete på farlig bratte skrenter. Så kom altså europavei-herligheten for ca. fem år siden.

En gjennomfartsvei som denne blir kanskje noe bortimot det verste av tre muligheter. For mangefelts-motorveien, hvis den er nyanlagt, ligger gjerne langt fra eldre bebyggelse, og med få avkjøringer og hvileplasser utgjør den mye av et fremmedelement i landskapet, noe som berører eldre lokalsamfunn lite eller ingenting. Og den lille lokale veien som ender blindt, brukes bare sjelden av andre enn folk med lokal tilknytning – 'alle kjenner alle', folk og biler. Mens mellomnivået som har avkjøringer til terreng og til hus og steder nesten for hver femtiende meter er perfekt for 'stop-and-go polices' i god eller mindre god hensikt. Da har denne gjennomfartsveien med økende trafikk blitt noe dypt tvetydig. På den ene side mer 'liv og røre', kanskje økende turisttrafikk, veikrobesøk og annet slikt som 'legger igjen penger'. Strøk som blir etter i konkurransen klager – f.eks. i N70 gjennom Sunndalen og N65 i Surnadal – over at E39 'tar fra dem trafikken'. På den andre siden altså ubehaget ved det økende antall fremmede, anonyme for-

bipasserende hva enten de gjør opphold eller ikke. Folk flest er nok bra folk, fremmede eller ikke, men samtidig hender de jo at 'anledning skaper tyv', at noen kan kjenne anonymiteten nesten som en oppfordring til uglesett oppførsel. Flyktigheten er noen ganger enorm. For en del år siden var det enn tilfeldig bilist gjennom Dombås som plukket opp ei ungjente usett. Etter rommelig tid ble hun funnet igjen drept, men godt gjemt tiltalls mil unna. Ingen liten jobb å oppspore slike drapsmenn, og hvor har de ressurser til å følge opp mindre alvorlige saker? En fremmed kan på få minutter være mil unna, og hvem vet på vilken veiforgreining.

Veien – og bilen – til eget bruk blir en venn og nærmest en livsnødvendighet, noe vi bare *må* ha for å komme oss til butikker og alt annet vi trenger. Men heime igjen skifter veien og bilene karakter. Når den ligger der til bruk for *de andre*, er den ikke lenger bare venn, men samtidig fremmed – et anonymt, brølende tusenhodet uhyre, kanskje spennende, kanskje økonomisk, men kanskje også skummel eller farlig (jfr. også Willamsons artikkel i dette SÅ).

La meg her får avlive forestillingen om intellektuelle som 'bilfiender' eller 'antibilister'. Selv kjører jeg som regel bil i vennlig stemning og er vel kjent med den 'kjøreglede' skandinaviske bilsalgsannonser prøver å lokke med. Men det dreier seg da om leiebilkjøring, og toppen 3000 km i året, omtrent utelukkende til ferie- og fritidsbruk. Eksemplet viser at det egentlig er umulig å ta stilling til et så sammensatt fenomen som 'bilkjøring' som helhet, for det *er* ingen helhet. Det fins situasjoner hvor nesten enhver sjåfør ville trives, si i lav trafikk gjennom fjellheimen ved feriestart. Motsatt situasjoner hvor nesten alle vil bli oppgitt, sure eller aggressive, si køen som snegler seg fram fra Moss til Oslo en søndag ettermiddag i ferietida. Sannsynligvis er ideen om 'bilfienden' en grov overdrivelse, en retorisk konstruksjon med opphav i 'autofile' miljøer og i de bilbransjeinteressene som holder dem oppe.

Forskjellene mellom 'by' og 'land' har også blitt mindre med tanke på annen infrastruktur. 'Landet' har fått ikke bare strøm og vei, men vannverk, kloakkering, søplehenting, miljøstasjon. Sant nok, bussrutene er redusert, og 'de får aldri T-bane'. På lengre sikt er forskjellene likevel redusert. Det å drikke melk av melkebondens gardstank ses på som en raritet, 'det e vesst itj fåle?' Melk er noe som kommer i papp (produsert av rikingen Andresens monopol) fra butikken, på land som i by. For ikke så mange tiår tilbake 'lukta det fjøs' av gardbrukere med husdyrproduksjon. Ikke nå mer, for en gardbrukerbolig uten eget bad og WC fins vel knapt lenger. Fordom og småtteri? Kanskje det, men det var også et tegn som både bønder og andre godt visste om, et negativt distinksjonstegn eller stigma, nå lett å fjerne.

På det rent kulturelle plan er endringene også store. Skilsmisser som var ukjent i forrige generasjon har blitt relativt vanlige. Byggeskikken på landsbygda

er mer forandret på kortere tid enn kanskje noen gang før, vel beskrevet av etnologen Arne Lie Christensen. Fortidas fjøs med låve er erstattet av 'driftsbygning', og våningshuset av typehus med villapreg. Det kan godt være at det nå i sum fins flere slike typehus i spredtbygde strøk enn i mange bymessige villaforsteder. Videre, for få tiår tilbake hadde små og store gardsbruk *tun*, med såpass stor intern ferdsel hit og dit at gras og vekster holdt seg lave av seg sjøl. Den gang ville en bonde med grasklipper og plen blitt latterliggjort – bak hans eller hennes rygg. I dag har de fleste både motorisert gressklipper og omhyggelig slått plen nærmest omkring bolighuset.

For over tretti år siden anla Halså kommune 'industriområde' der Otneselva møter fjorden, etter beste evne strategisk plassert nært sjø- og veitransport. Aldri spor av industri der noen gang siden, bare brygge for lokale fiskeoppdrettere i et hjørne. Men i juli 2004, så vidt jeg vet for første gang, gjett hva? Sirkus!., med elefanter, og bra besøkte forestillinger der. En naturlig videreføring av bølgen med festivaler, museer, konserter, kjendisbesøk osv. som feier, ikke bare over Utkantnorge men over hele Europa, "the festivalisation of Europe". Og nota bene, som et distrikts- og feriesteds-tiltak; de store byene har bare sent, beskjedent og nølende kommet etter med sine nye festivaler, museer osv.

Ta nå for all del ikke dette som kritikk eller nostalgi, jeg mener slike endringer er til det bedre. Men det er ingen tvil om at de eksemplifiserer kulturell utjevning mellom by og land, økende likhet i skikker. Og det virker som påvirkningen går begge veier – transkulturasjon – kanskje endog med overvekt for den rurale sida (jfr. under).

Den viktigste kulturelle endringen er likevel den at landbruket ikke lenger dominerer. *Landbruket har mistet sitt hegemoni*, eller er i ferd med å miste det, i de fleste spredtbygde strøk Norge. Det er ikke lenger økonomisk det viktigste, neppe heller den sentrale kulturbæreren, verken lokalt eller nasjonalt. Ta sunndølenes klage over å 'miste trafikk' som ett indisium: Turisttrafikken antas uten videre å ha et vekstpotensial som kommunens landbruk ikke har. I mange distrikter, liketil langs europaveiene, er det tegn til at mange brukere ser seg i en prekær stilling på nok så kort sikt. Traktoregg (rundballer, fôrballer i hvit plast) hoper seg opp langs veikantene, i håp om at andre vil kjøpe dem, til en pris som iallfall dekker kostnadene for det arbeidet brukerne selv gjør mer som landskapspleie enn som jord- eller skogbruk.

Urbaniteten som verdi, som livsform, ideologi eller diskurs har som nevnt vært i skuddet, 'vært inne' i flere år nå. Foran har vi spekulert på hvor treffende eller ensidige slike holdninger egentlig er i det lange løp. Det er jo ingen tvil verken om at bylivet – bylivene – byr på store og viktige fordeler, muligheter for utfoldelse, men samtidig også på ulemper, ubehag, savn.

Den som legger seg etter en urban livsstil på ensidig jakt etter distinksjonsgevinst bør kanskje minnes om at ensidig dyrking av det urbane har kort tradisjon. I eldre tid og jo penere og rikere du var, jo større var sjansen for at du både hadde bosted – for lengre opphold – både i byen og i byens omland. For de virkelig fine var det by-residens på den ene siden og lystgård på den andre – noen av Christianias 'løkkehus' står ennå. Klassikeren Montesquieu, baron de Secondat, bodde i Parisresidensen vinters tid, leste, skrev og sosialiserte, men fra vår til høst på sitt vinslott *Delabrède* nær Bordeaux (Graves) hvor han holdt oppsyn med godssets produksjon av vin for eksport til England, samtidig som han fortsatt leste og skrev i sitt slottsbibliotek som turister idag kan besøke.

Gudmund Hernes klarte jo å latterliggjøre uttrykket 'ja takk, begge deler' – en ikke spesielt elegant allusjon, men en som for en tid lyktes i å sette Erik Solheim m.fl. på linje med 'den dumme gamle bjørnen' Ole Brumm. Men da gjaldt det prioritering, eller mangel på prioritering innen et statsbudsjett. Forholdet mellom by og land er idag et helt annet, de står ikke i motstrid til hverandre, de utfyller hverandre. Selv ikke for dialektikken er alle motsetninger slike som oppløser seg i en syntese, tenk på mann-kvinne for eksempel. Å hain Hernes sjøl, hain e no halvveis Sælbøgg å halvveis Tronjømmer, hain å sjø.

Vi finner det altså rimelig å si, skamløst og ufordummende, at by og land, stor eller minkende forskjell, *ja takk, begge deler*, da ikke som overdrivelse eller sviktende prioritering, men rett og slett fordi de kulturelt sett har nærmet seg hverandre. Et tegn er utvilsomt den store andelen av Norges befolkning som har 'hytte', landlig beliggende feriebolig. Ferieboliger flest er naturligvis på et helt annet nivå enn fortidas grosserere, grever og baroner, mye mer beskjedent for de fleste, men til gjengjeld mye lettere tilgjengelig. Kanskje bare en flørt eller en nostalgisk jakt på røtter som er nesten borte, men likevel: Blant innfødt norske har de fleste ennå minst en beste- eller olde-forelder fra gård, trolig flere blant innvandrere, bare at reiseavstanden for dem er så mye større. Spørsmålet er snarere hvorvidt det er en reell kulturell tilnærming på like fot som skjer – en transkulturasjon – eller om det kan være et nytt tegn på at byenes mer 'moderne' kultur bare befester sitt hegemoni med å ta opp i seg distriktenes kulturuttrykk. Gjertrud Sæter skriver i antologien *Hun* om nåtidas bygde- og bygdeby-jenter som oppfatter "byen som en frihetens arena" og at de lærer seg å mestre urbane og mer rurale koder like godt, like innforlivet. Mens gutter fra byfjerne strøk strever med det samme, eller de resignerer, 'bylivet er ikke noe for oss'. En fersk doktoravhandling i sosiolingvistik av Unn Røyneland finner noe tilsvarende, kanskje med enda sterkere kjønns- og distrikts-forskjeller.

Så er det tanken på landlivet som fordummende, null kreativt, lite lesning, trange perspektiv. Liketil Marx siterte *Stadtluft macht frei*. Men *Stadtluft heute*

macht asmatish, nicht frei. Og det at antall aleine, Wirths size and density, skaper kreativitet, det stemmer bare ikke. Som Vilhelm Aubert skreiv engang etter et forskningsopphold i USA, ”to hoder tenker ikke alltid bedre, bare likere enn ett”. Det kan være tett mellom Petter Smartene i mange bygdesamfunn. På besøk hos skulevaktmestern treffer du en sommerdag plutselig en kar som ser og høres ut akkurat som bygdefolk flest. Og så får du vite – etterpå, for man skryter ikke av sånt – at han er fysiker. Utflytta sjølsagt, for det er dårlig med fysikk institutter på landsbygda, men han er på hyppig besøk. Og mange sambygdingar kunne sikkert blitt like gode fysikere – eller sosiologer – hvis de hadde satsa på det istedet for på lokale entreprenørskap.

En liten hendelse som kanskje er et tegn i tiden ser jeg i populærmusikken, listesuksessen til Odd Nordstoga. Da jeg hørte ham første gang sommeren 2003 var det i trange og trekkfulle omgivelser på intet mindre enn Otnesbrygga museums møterom (ja, min ungdoms feriebutikk har blitt museum, endog prisbelønt). Nordstoga var god han, da også, men aldeles ukjent, samla snaut 70 tilhørere, og enda var det bra hus. To år etter traller gud og hvermann, ikke minst i byene, på *Kveldssong for deg og meg* – ’grisen står og hylar’, selv om det aldri kunne skjedd i en by. Hører noen ekte rånehyl i bymessige omgivelser, ringer man straks Etat for miljørettet helsevern for å bli kvitt uvesenet. Men ikke innen pop-verdenen nei, der er det utvilsomt rurale på vei inn igjen – kanskje, som et innslag og en motvekt, ikke som noe alternativ.

Og 28. juli 2004 spilte han igjen, ved fossen innerst i avkrokkfjorden som fortsatt har like brattlendt, svinget og dårlig vei, og man ventet ’minst ti ganger så mange’ tilhørere som sist. Villeste utbøgda, det er sant, men han og Dadafon-bandet¹ trekker folk. Og så kom det tre ganger flere enn ventet, utrolig masse folk, omkring 2000, flere enn hele kommunens innbyggertall, møtte opp. Et oppmøte få andre konserter og festivaler oppnår, verken i større eller små byer. Og alle aldre er tilstede, fra førskolebarn til aldersheimen. Og rølpera holder seg i skinnet, sparer på stoff og sprit, men stemningen er høy likevel. ’Kveldssongen’ er et kulturelt uttrykk med ruralt innhold, presentert i en festivalform som er mer rural enn urban. Og så slår den an likevel, ikke minst i byene. Transkulturasjon! Hva med mer eksotiske smaker, subkulturer, kan de trives på bygda? Jeg glemmer ikke bymannen som la ut om sin nyfunne interesse for indisk kultur og musikk, ansiktsuttrykket hans da bygdelærerens unge sønn sa rolig, ’ja jeg har alle CDene til Ravi Shankar, jeg’. Her har IKT og www spilt en rolle, lett tilgjengelig også utafor byene.

Lysløpene, de interessebaserte stiene, de er jo mest for fritidsaktiviteter enten det er i bygd eller by. For de andre, de stiene som ikke er fritid, de er iallfall nesten urokkelig tilstivnet geografisk sett. *Métro, boulot, dodo*, heter det i Paris, til

banen, til jobben, til køys, hverdagslivets evinnelige repetisjon. Eller for bilistene: Life is a shining screen, my friend: From the windscreen to the datascreen, back to the telly-screen, by means of the windscreen once again. (Repeat refrain). Men finnes det stier, interessebaserte fritidstraséer, på landsbygda? Hvordan arter de seg i så fall? Ingen tvil om at de finnes. Skytter-bevegelsen, terrengløp, i grunnen all slags idrett, med mulig unntak bare for slike som krever spesialiserte, kostbare anlegg. Ishockey og enda mer kunstløp er for byer. Men ta golf, antakelig en urban slags sport når man ser på utøverne, men slett ikke når det gjelder anleggene som har spredt seg fra bynære områder til det mest eksotiske, for ikke å si usannsynlige. Omtrent midt mellom Trondheim og Kristiansund på E39 finner man f.eks. skilting til Hoston golfbane² og en liten sidevei fører deg til attraksjonen i denne utbygda.

Musikkbevegelsene likedan, de fins også i rurale strøk. Korps, rockeband, jazz, klassisk, tradisjonsmusikk, alle har sine tilhengere. Konserter, festivaler, spel av ymse slag likedan, kanskje mindre hyppig, ikke hver dag eller uke, men ganske så regelmessig likevel. Og serveringssteder likedan.

Hva om noe er det så som er så spesielt med storbylivets løyper? Kynisk sett kunne man som sagt si de er mer livsfase enn by; de bygger på en forlenging langt ut over det vanlige av livets søkefaser, perioder hvor jakten på og lengselen etter nye bekjente, nye partnere blir alt overskyggende viktig – på fritida. Eller 'fra fjortis til førtis', for å si det med Brusdal og Frønes, nesten.

Mindre kynisk minner vi om Kierkegaard som ifølge anekdoten skal ha svart på sin konges spørsmål – 'hva finner De i Berlin som De ikke finner her i København?' 'Jo, 300 000 ukjente andre, Deres Majestet'.

København på 1840-50-tallet hadde ennå småbypreg. Det større bylivet åpner visjonen om utallige nye kontakter, selv om de fleste bare finner seg et nokså begrenset antall. Visjonen beholder sin tiltrekning selv når vi vet eller aner at den er mest illusjon, urealiserbar drøm, kanskje aller mest da.

Hva med de skyggelagte løypene, de som har passasjer med adferd de pripner ser som lite ønskelig eller skadelig, 'utagerende festing', eksperimentering med stoffbruk, brå og mange partnerskift osv., er de ukjente i rurale strøk? De brå og mange skift begrenser seg kanskje selv i lokalsamfunn hvor tallet på ungdommer er lavt, selv etter at lappen og bilen er til disp. Men ellers, jeg vet ikke, min fornemmelse er at 'bygdedyret' er blitt mer av en myte enn før. Det er ikke vanskeligere å stikke seg bort med sær, eller bare alt for typisk, atferd i større eller mindre grupper, på landet enn i byen. 'Nabokjærringene' er kanskje flere, men de kan være overaskende tolerante, 'ungdommden bærre lyt få levva sæ ut'. Bygdahomsen får stelle med sitt og sine, så lenge han ikke trenger seg på unge eller eldre med andre preferanser, jfr. rettsosialog Hans W. Kristiansens prosjek-

By og land i transkulturasjon

ter, referert i *Dag og tid* for ikke lenge siden. Alkisen og junkien likedan, så lenge han eller hun ikke blir svært plagsom for naboene.

Kort sagt, by og land, ja takk, begge deler, kanskje enda mer nå som de kulturelle forskjellene blir mer utydelige. Transkulturasjonen er ikke noe fullbyrdet faktum, mer en prosess som er underveis og som tegner til å fortsette.

Noter

1. Et on se rappellera bien que Dada était un mouvement très parisien, tres *cool*, tres urbain des années 1910, important précurseur du mouvement surréaliste.
2. Skiltet er forsvunnet siste år, trolig et tegn på at golfbanedrifta 'ikke gikk'. Men bare forsøket er forsåvidt talende nok.